

Hoe wáár is mijn wereld?

—De derde zevenjaarsfase nader beschouwd

De levensfase van puberteit tot het 21e levensjaar kan in onze tijd en samenleving nogal turbulent zijn voor veel jonge mensen. De uitdaging om zelfstandigheid te ontwikkelen in het omgaan met gevoels- en emotielevens, activeert een intensief proces van uitwisseling met de omgeving. Jongeren zoeken, vaak zonder zich dit bewust te zijn, als geen ander naar een ontmoeting met authenticiteit. Zij zoeken een 'mensmodel' waarin een stevige, haast tastbare kern zit. En dat in een wereld met een 'schuivend decor', waarin onthulling, herbezinning en zoeken naar werkelijkheid en identiteit ook voor volwassenen mondiale thema's zijn geworden. Wat is het wezen van deze levensfase? Hoe kunnen volwassenen er begrip voor ontwikkelen, wat steun kan bieden in het omgaan ermee?

Guido Smeding

De mens is ten diepste een zielenwezen en er is geen andere levensfase in de menselijke levensloop, waarin dit meer zichtbaar wordt als in de derde zevenjarige levensfase. De onhandige, onzekere, gevoelige en zoekende puber is in onze westerse samenleving een bekend beeld. Daarnaast verschijnt het beeld van de hyper-assertieve, wereldwijze en haast te zelfverzekerde puber. Beide beelden tonen zich als uitersten in de zoektocht naar een verhouding tot een nieuwe levensfase, een situatie waarin het is alsof de jonge mens opnieuw ontwaakt en zich in geestelijk opzicht als min of meer bloot ervaart. En welbeschouwd is deze relatieve naaktheid een geestelijk feit: voor de derde maal in het nog zo jonge leven moet de nieuwkomer een veilige 'omhulling' achter zich laten. Zoals eerder de fysieke omhulling van het fysieke moederlichaam verlaten diende te worden, zo is er bij de aanvang van de geslachtsrijpheid sprake van een 'psychische geboorte': de jonge mens wordt op zichtbare, maar zeer ervaarbare wijze geboren uit de omhulling van de zielenwereld. Een deel van de krachten van de zielenwereld komt vrij om op volledig persoonlijke wijze de bewuste vorming én vulling van de eigen ziel en zielenlichaam of astraallichaam te verzorgen. Hiermee staat de moderne jonge mens voor een enorme uitdaging, zeker in de context van de buitengewoon complexe westerse maatschappij.

Puberteit in tijd

Historisch gezien was al ten tijde van de Griekse beschaving een contrast tussen de jongere en de oudere generatie bekend, toch lijkt het begrip puberteit, zoals wij dit

tegenwoordig in de westerse beschaving kennen, een relatief nieuw fenomeen. Het woord puber in het Neolatijn en het klassiek-Latijnse *pubes* betekenen 'volwassen, manbaar, met baardhaar'. In deze klassieke betekenissen klinken grote verschillen door over de zijnswijze en beleving van dezelfde levensfase in verschillende cultuurperiodes. Dit maakt het zelfs aannemelijk om de 'moderne' puberteit te zien als een product van de naoorlogse welvaart en te kenmerken als een nieuwe maatschappelijke 'tussenruimte', die de oude inwijdingsrituelen op de weg naar de volwassenheid vervangt. De condities van maatschappelijke economische welvaart maakten deze tussenruimte tot 'speelruimte' en 'exploratiefase'. Het is voelbaar hoe deze moderne versie van de derde zevenjaarsfase een zekere vrijheid biedt in de verhouding tot het Bijbelse beeld: "In het zweet uws aanschijns zult gij uw brood verdienen."

Vanuit het perspectief van mensheidsontwikkeling bezien, lijkt de 'tussenruimte' bij uitstek uit te nodigen tot een belangrijke verdiepingsslag in het zielenleven. Nadat de geestesziel van de mens in de eerste twee levensfasen een gebaar van 'inademen' heeft gemaakt, is er nu een volgend tijdsinterval, waarin de jonge mens zich voorbereid om op een nieuwe zeer individuele wijze in het leven 'uit te ademen'.

Tegenstrijdigheden

De derde zevenjaarsfase brengt voor de jonge mens een mix van tegenstrijdige gevoelens, waarbij een vrijheidsdrang, de drang zich los te maken, in een stevig spanningsveld verkeert met de veelal verborgen en vaak

ontkende behoefte aan begrenzing en omhulling. Het gevoel van 'naaktheid' zet aan tot het zoeken naar een eigen 'buitenkant', als uitdrukking van het ervaren van de eerste sprankjes van identiteit, die de puber 'dromend' gewaar wordt. Binnen het eigen zielenleven ervaart de puber zo het 'afschaduwen' van zijn geestelijke Ik-wezen. Deze geestelijke kern van 'wie wij ten diepste zijn', werkt vanuit zijn aard achterwaarts in tijd: het voorgeboortelijk voornemen verschijnt als beeld van 'de mens die wij willen worden' in dit aardeleven en projecteert zich in de binnenwereld van de ziel. Er is zodoende 'een innerlijke roep' vanuit de toekomst van de jonge mens, die vaak met grote stuwkracht inwerkt om zeer specifieke doelen in dit leven te gaan bereiken, doelen in het spectrum van persoonlijke groei en menselijkheid.

Heeft de derde zevenjaarsfase een goed fundament door voorafgaande levensfasen, dan is er de behoefte aan een 'model', aan een ideaalbeeld dat iets zichtbaar maakt van de geestelijke beelden die (onbewust) in de ziel leven. Maar de ziel heeft vanuit haar eigen aard ook in dit tijdperk van mensheidsontwikkeling een 'eigen boodschappenlijstje', dat meestal nogal verschilt van 'de lokroep van hoge idealen' van het Ik. Juist de fase van 14-21 jaar laat, zeker bij aanvang, zien dat de ziel of 'astraliteit' in wezen egocentrisch is. Rudolf Steiner noemde de astraliteit 'de egoïst in ons', overigens zonder enig negatief oordeel. De beleving van de jonge mens in deze fase heeft als toonzetting dat 'de wereld om jou draait', als een afspiegeling van het Ptolemeïsch idee dat de aarde het centrum van het universum is: alle beweging en inspanning moet ook het liefst door 'de planeten' (=anderen) worden gedaan. Er is vaak een luiheid en gebrek aan overzicht ten aanzien van de eigen inspanningen die nodig zijn voor het toekomstig bestaan.

De verhouding tussen ziel en geest in deze levensfase toont een soort noodzakelijke polarisatie: de ziel moet zich vormen tot een afgerond geheel met een duidelijke grens. Zij maakt actief onderscheid tussen 'wat ik ben/wil en wat ik niet ben/wil', waarbij in het wilsleven nog de primaire levensdrang, begeerten en drijfveren domineren. Dit tegenover het perspectief van het Ik, dat geestelijk, universeel en al-verbonden, ten diepste 'grenzeloos' is. De noodzaak van afgrenzing van het zielenleven is voorwaarde om tot een eigen persoonlijkheid te komen en maakt dat directe inmenging van het Ik-wezen in dit stadium en vormingsproces van de ziel achterwege dient te blijven. De geestelijke en kosmische aard van het Ik staat hier immers haaks op de tijdgebonden 'incarnatie', het uitvormen van het karakter en ego (het 'kleine ik').

Nu het zwaartepunt van de jonge mens in de beleving en beweging van de eigen ziel ligt, vindt hij houvast als de naaste omgeving juist zoveel mogelijk 'waarachtig' en dus 'geest-doortrokken' is. De omgeving voelt zich hier vaak ook toe uitgedaagd, wat een flink beroep doet op de eigen ontwikkelingsgang en de stand van zaken ten aanzien van zelfopvoeding van de volwassenen.

Het zielenhuis

Kenmerkend voor de ziel of astraliteit is, dat zij zich bij het ingaan van het aardeleven als een 'gast' wil innestelen in een omhulling. De embryologie maakt zichtbaar hoe het embryo zich door omstulping in het gastrulatieproces² een eigen fysieke binnenwereld verschafft. Deze voorkeur van de astraliteit voor omhulling is ook te zien aan het zich fysiek 'innestelen' van de waarnemingsorganen van de astraliteit: de zintuigen. Denk aan de ogen in de oogkassen, het gehoor en het evenwichtsorgaan in holtes in de schedel en de reukzinn in de neusholte. De drie vormen van fysieke, etherische en astrale omhulling waaruit de jonge mens in opeenvolgende zevenjaarsfasen is 'geboren', werden 'van buitenaf' verzorgd. Rond het 14e levensjaar ontstaat er een door de

ziel aangevoelde noodzaak om ditmaal zelf (met hulp van Saturnuskrachten) de persoonlijke omhulling op te bouwen die nodig is om te kunnen functioneren in het aardeleven. Het gaat hier uiteraard om een onstoffelijke psychische 'buitenwand', waarmee de jonge mens zich een eigen psychische 'behuizing' bouwt.

De eerste grondslagen waarop deze omtrek van de ziel, deze zielenhuid, zich vormt, zijn een gezond en daarmee plastisch fysiek- en etherlichaam. Daarnaast zijn alle opgedane ervaringen en gevoelskennis 'bouw materiaal', dat de ziel 'ineen weeft' met alle kennis en eigenschappen die zij uit andere levens met zich meebrengt. Hoewel zeker in deze levensfase de activiteit van ziel en astraliteit het meest voelbaar is, werkt vanuit 'het ongeziene' het Ik met grote kracht als centrale vormgever mee, in samenspel met krachten uit de geestelijke wereld.

De ademhaling van de zielenhuid

De ervaringen van de jonge mens in de uitwisseling met zijn omgeving zijn cruciaal omdat werkelijk alles wat zich vanuit de geestesziel van de mens wil manifesteren en uitvormen in een aardeleven, dit alleen maar kan door samenspel met de omgeving. Datgene wat de omgeving

in reactie 'terugkaatst' en daarnaast aanbiedt, is een voortdurende stroom van informatie die de puber in zich opzuigt. In een intensief proces van innerlijk vergelijken en samenvoegen, vindt het bepalen en vormen van de eigen identiteit plaats. Dit betekent dat de buitenzijde van de ziel, die 'psychische huid', waarop zich tevens de zintuigen bevinden als 'de poorten van de ziel', zowel bescherming als doorlaatbaarheid moet bieden, als een intelligente 'psychische celwand'.

Contact, uitwisseling, communicatie zijn dus noodzakelijke en primaire voorwaarden voor zowel wording als ontwikkeling van de mensenziel. De kwaliteit van wat de omgeving biedt, evenals de kwaliteit van de uitwisseling zelf, bepalen de gezondheid van de vormingsprocessen in de ziel. Daarbij is als 'product' van de voorgaande levens en levensfasen, liefst een levendige belangstelling als drijfveer in de ziel aanwezig. De zielenhuid is als de buitenwand van een huis, waarbij de jonge mens alles wat 'in en uit het huis gaat', leert beheren, reguleren: de 'zielenvesters en zielendeuren' vormen zich en er wordt geoefend in het ermee omgaan. Dit soms tot machteloze wanhoop van de omgeving als een puber zich onbereikbaar maakt.

Verwoorden

Alles wat in de ziel beweegt, wat de ziel tot bewegen brengt, wil gekend worden.

Er is een grote levenskrachtstroom die vanuit de onderbewuste 'onderpool' het zielenleven binnenstroomt. Juist in de puberteit toont deze stroom haar polaire eigenaardigheid. Toen Steiner nog vanuit de theosofie sprak over de ziel, karakteriseerde hij deze twee 'gezichten' van de zielenkracht als 'liefde en haat', later bekend als sympathie en antipathie. De antipathie-zijde van deze kracht werkt als een soort psychisch 'immuunsysteem', wat alles identificeert en afwijst wat niet aansluit bij de persoonlijke waarden en 'identiteit in wording'. De sympathie doet juist de zielenpoorten (bij pubers soms nogal extreem) openen voor wat wel past. In feite is iedere uiting van sympathie of antipathie een verkenning en bevestiging bij het stapsgewijs ontrollen van de eigen identiteit, die vorm aanneemt als het karakter van de (jonge) mens. Deze zielenbeweging van 'goedkeuren of afwijzen', ontplooit zich daarnaast in 'de bovenpool' van de ziel als het menselijk ken- en denkvermogen. Maar daar komt heel wat bij kijken, waarbij de uitwisseling met de omgeving weer de hoofdrol speelt. Alles wat 'van buiten' in de ziel verschijnt en haar vormt, doet dit in 'de taal' van de cultuurtijd en cultuurgeografie waarin men leeft. De ontwikkeling van bewustzijn heeft alles te maken met de

betrokkenheid van (beelden)taal in dit kenproces van de eigen zieleninhoud: ervaringen en objecten worden eigen in de mate dat ze 'naam krijgen'. Ze krijgen zo een relatie tot en een bewuste plaats in het geheugen, een functie van het etherlichaam.

Uit deze kenactiviteiten groeit het volwassen vermogen 'verantwoording' te nemen: de beleving van en het leren kennen van (de respons op) eigen gedrag en motieven, zorgt dat we er woorden voor vinden. We kunnen ons gedrag daarmee 'toe-eigenen' en in woord en gebaar 'terug laten klinken' naar de omgeving.

Zodoende ligt er voor de volwassenen rond de puber een voorname taak om 'voor te leven' hoe de eigen zieleninhoud gekend en voor de ander in woord en (innerlijk) gebaar weergegeven kan worden. Het oprechte gesprek en de betrokken vraag zijn 'materiaal' waarmee de puberziel zich voedt en bouwt.

Dynamiek van het kenvermogen

De menselijke drang tot kennen is als beeld gevat in de daad van Adam en Eva in het paradijsverhaal. Het eten van 'de appel der kennis' had als gevolg dat zij uit het paradijs verdreven werden. Juist in de puberteit kun je de tijdloze aard van dit oerbeeld herkennen. De levenskrachten die 'van onderaf' in de rijpende 'bovenpool' van de jonge ziel stromen, vormen zich om en ontwaken als bewust kenvermogen. Dit zorgt ervoor dat de puber eraan niet langer in de 'paradijselijke eenheid' van zijn gezin van herkomst te kunnen blijven. De moderne jonge mens is nu zelf in één persoon de engel Gabriël met het zwaard (=het denkvermogen) én de ongeklede Adam en Eva. Met het archetype van 'de uitdrijving' leeft in de puber (en later in de meeste volwassenen) de fundamentele angst voor afwijzing 'hand in hand' met de krachtige neiging tot afwijzing. De puber mag dan ook graag als een Gabriël met een vlijmscherpe waarneming zowel ongewenste ideeën, personen als situaties (ver)oordelen en afwijzen ofwel 'uitdrijven'. De jonge mens is 'dader en slachtoffer' ineen en moet soms zichzelf terugvinden in de smart van isolement.

Daarnaast is de puber heel actief om 'in de smaak te vallen', om de sympathie van anderen of van een groep te winnen, opdat de eigen identiteit bevestigd en 'een terugkeer in het paradijs' (nu van groep of gewenste relatie) weer mogelijk wordt.

Ervaringsdeskundigen

Volwassenen zijn ervaringsdeskundigen waar het gaat om deze levensfase. Maar omdat de wereldontwikkeling zich in een stroomversnelling bevindt, is er een keur aan

vragen over het omgaan met nieuwe bestaans-elementen die ook de puber omringen. Juist in het moderne maatschappelijke leven 'liggen er kapers op de kust' die als hedendaagse aandachtrovers zorgen dat de mens zo min mogelijk 'tot zichzelf komt', waardoor er een leegte in de ziel ontstaat met als resultaat veel ongerichte, onverzorgbare activiteit die bovendien vervreemdend werkt. De levensvragen die zich voor jonge mensen aandienen, hebben bovenal een 'innerlijk standpunt' in de volwassenen nodig, wat in diepste zin de tijdelijke eenzijdigheid van hun eigen zielenleven overstijgt. Het loskomen van de aardse 'psychische zwaartekracht' en de opstanding van het zelf in het zielenleven is wezenlijk en lukt wanneer de volwassen mens erin slaagt zijn Ik in het zielenleven te betrekken. De vraag blijft hier open hoe dit in praktische zin gerealiseerd moet worden. Maar de activiteit om bewust een beeld op te bouwen van de aard van het zielenleven en de verhouding tot het Ik als onze geestelijke component, draagt hier enorm aan bij. Het brengt de volwassene het begrip dat helpt de puberteit mee te (ver)dragen, tegelijk maakt dit de volwassene zelf meer 'tastbaar' voor de jonge medemens. Een 'tastbaarheid' die zich weerspiegelt in de puberziel, als aanzet tot de eigen persoonlijke queeste. ■

Noten

- 1 Ptolemeïsche - Claudius Ptolemaeus (ca. 87-168 na Chr.) was een Grieks astronoom en astroloog. Zijn visie was dat de Aarde het centrum was van de beweging van planeten en sterren. Deze opvatting werd algemeen aanvaard tot in de 16e eeuw.
- 2 Gastrulatie - belangrijk stadium in de embryonale ontwikkeling, waarbij door celgroei en instulping de cellen van de vegetatieve pool inwendig komen te liggen aan de cellen van de animale pool.

Literatuur en bronnen

- Van Rudolf Steiner: *Het karakter van de mens; De opvoeding van het kind in het licht van de antroposofie; Psychosofie; De wetenschap van de geheimen der ziel*
- Van Jeanne Meijs: *Puberteit: de smalle weg naar innerlijke vrijheid; De puberteit voorbij*

Guido S. Smeding is psycholoog en psychosociaal hulpverlener in eigen praktijk (www.guidosmeding.nl). Daarnaast is hij voorzitter van de Beroepsvereniging van Psychosociale Hulpverleners Antroposofie BPHA (www.psychohulp.nl).